

eum illo ambulabant. Dixit ergo Iesus ad duodecim: Nunquid & vos vultis abire? Respondit ergo ei Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus? & verba vitæ æternæ habes, & nos credimus & cognouimus, quia tu es Christus filius Dei.

† De cō
secr. dist.
2. capite.
Forte.

Eos qui verbo Christi scandalizati sunt, abijisse dicit retrorsum, hoc est, in incredulitatem. Nam qui Christo non credit, atque ab eo se diuidit, retrorsum abiit: qui autem credit, non retrò, sed ad priora & anteriora proficiscitur, quomodo Paulus ad Philip. 3. ait: Quæ quidem retrò sunt, obliuiscens: ad ea verò quæ sunt priora, extendens mēsum, ad destinatum persequor, ad brauium supernæ vocationis fidei in Christo Iesu.

Respondit eis Iesus: Nōne ego vos duodecim elegi, & ex vobis vnus diabolus est? Dicebat autem de Iuda Simonis Iscariotæ: hic enim erat traditurus eum, cū esset vnus ex duodecim.

Ne reliquis discipulis abeuntibus, & solis duodecim remanentibus, ipsi tanquam de sua firmitate confisi insolescerent, cautiore illos reddens, ait: Nōne ego vos duodecim elegi, &c. quasi diceret: Reliquos qui abierant, non elegeram, quapropter mirum non est, si verbo meo offensi, retrorsum abierunt, cū ex vobis quos elegi, vnus sit diabolus. Vbi diabolus non tam calumniatorem significat, quàm insigniter malum, omnique prauitate prauum: qualis diabolus, eiusque imitatione filij. Hunc autem Iudam intellexit, quanquam nominare noluerit, vt tacito nomine cautiore à malo, minusque de se fidentes redderet.

CAPVT SEPTIMVM.

Christus Iudæorum furorem declinans, Iudæam fugit, & Galilæam frequentat, vnde discipulos præmittit Ierosolyam ad Scenopegiam diem festum Iudæorum, quos instante festo secutus est occultè, palam tamen prædicans in templo, Iudæos ex doctrina sua à Moyse tradita confutat, & eos confusos abire cogit.

Post

Post hæc autem ambulabat Iesus in Galileam: non enim volebat in Iudæam ambulare, quia querebant eum Iudæi interficere. Erat autem in proximo ꝛ dies festus Iudæorum, Scenopegia.

†Leuit.
23. f.

Pro ambulabat, Græce est περιπατέω, id est, ambulabat, vel obambulabat, melius quàm versabatur, quomodo Erasmus vertit. Nam versantur in aliqua regione, qui in certo illius loco habitant: etiãsi inde non moueant. Voluit autem indicare Evangelista, Christum prædicando varia Galilææ loca obambulasse, non Iudæam, ob Iudæorum furorem, qui ad mortem eum petebant. Vbi Iudæam non generaliter, sed specialiter pro ea regione intelligere oportet, quæ tribum Iudæ & Beniamin complectitur: nam in generali Iudæa est Galilæa. Et tunc proximus erat dies festus Iudæorum, Scenopegia, quod Iudæi vocant festum tabernaculorum, de quo Leuit. 23. institutum 15. die mensis septimi, vsque ad 21. quintum festum celebre Iudæorum, in memoriam, quòd in deserto peregrini Israëlitarum non nisi in tabernaculis & vmbaculis habitauerint, *σκηνωπηγία* dicitur, à figendis tabernaculis. Nam *σκηνή*, tabernaculum, vmbaculum, & tentorium significat. *πηγηνή*, figo, à tabernaculis figendis dictum. Dixerunt autem ad eum fratres eius: *Transi hinc, & vade in Iudæam, ut & discipuli tui videant opera tua que facis. Nemo quippe in occulto quid facit, & querit in palam esse: si hæc facis, manifesta te ipsum mundo. Neque enim fratres eius credebant in eum.*

Fratres eius nõ puto intelligi Iacobum & Ioannem: quanquam nonnulli Græci ita asserant eos Ioseph filios esse, perperam sentientes, sed alios puto fuisse Christi cognatos & affines, qui in Galilæa tantum agerent, ac minime Christum sequerentur, diuinitatisque illius planè rudes essent, & cum animales essent ac carnales, arbitranter Christi gloriam ad eos vti agnatos & affines nonnihil spectare: hortantur eum in Iudæam transire ac Ierusalem, scilicet vt discipuli eius, qui Ierosolymis habitabant, neque illi erant assidui, opera eius viderent & miracula, quæ ad vanam gloriã illos retulisse indicant verba sequentia: Nemo in occulto quid facit, & ipse querit

in palam esse. Vbi pro in palam esse, Græcè est, ἐν παρρησίᾳ ἄνοιαι, quod non significat in libertate esse, id est, audacter loqui, vt in Bibliorum suorum annotationibus quidam interpretatus est, sed in propatulos esse, & palā ac liberè omnium ore celebrari: vt scilicet cū miracula eius Ierosolymis viderint, quotquot illuc affluunt, palām ac liberè eum prædicent ac commendent. Indicant autem verba sequentia, quid sibi velit ἐν παρρησίᾳ ἄνοιαι, id est, in palā ac propatulo esse, omniumq; ore celebrari, ita scilicet verba: si hæc facis, manifesta te ipsum mundo, id est, si vera ac non fucata sunt quæ facis miracula, prodi in publicum, & orbi te celebriorem redde.

Dicit ergo eis Iesus: Tempus meum nondum aduenit, tempus autem vestrum semper est paratum. Non potest mundus odisse vos, me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quòd opera eius mala sunt. Vos autem ascendite ad diem festum hunc.

Consulentibus ex vana gloria Christo eius affinibus, vt ad festum Ierusalem ascenderet, quo se illustrem omnibus & gloriosum redderet, respondit: Tempus meum nondum aduenit. i. vt inquit Chrysofost. Tempus & hora mortis meæ à Deo statuta, cuius ego gratia in mundum hunc veni, nondū adest, necdū tempus est vt ego immoler. Quòd si nunc Ierusalem ascendero, qui toti ardent, & morti meæ inhiant, Iudæi statim me occiderēt: quod fieri non oportet ante tempus à patre constitutum. Vestrū autem tempus semper est paratū, vt cū velitis, semper ascendatis, quibus nihil est à mundo ac Iudæis periculi: quippe qui operibus eorum consentitis: ego autem operā eorum arguo. Ideo tutè ascendere potestis.

Ego autem non ascendam ad diem festum istum, quia meū tempus nondum impletum est. Hæc cū dixisset, ipse mansit in Galilæa. Vt autem ascenderunt fratres eius, tunc et ipse ascendit ad diem festum, non manifestè, sed quasi in occulto. ¶ Iudæi ergo querebant eū in die festo, et dicebāt: Vbi est ille? Et murmur multū erat in turba de eo. Quidā. n. dicebāt: Quia bonus est. Alij autē dicebāt: Nō, sed seducit turbas. Nemo tamē palā loquebatur de illo propter metū Iudeorū.

Quomodo ait Christus : non ascendam : cùm statim Euangelista subdat : Vt autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ? Ad quod respondeo , quòd cùm ait : Non ascendam , intelligendum est, vobiscum . Et certe Græca quæ nunc extant, pro non, habent ἄνω, id est, nondum . Quanquam & Græcus Cyrillus legit ac interpretatur, non ascendo . Et Chrysofost. interpretatur, non ascendo nunc , hoc est modò vobiscum . Igitur ego inquit, non ascendo, adhuc enim vrget Iudæorum excaudescencia in me, qui me occidere possent ante tempus à patre statutum . Post verò ascensum fratrum ascendit & ipse, non manifestè, ne quod illi suadebant, humanam gloriam affectare videretur : tum etiam expectans, donec Iudæorum deferuisset ferocia .

Iam autem die festo mediante, ascendit Iesus in templum, & docebat. Et mirabantur Iudæi, dicentes : Quomodo hic literas scit, cùm non didicerit ? Respondit eis Iesus, & dixit : Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me . Si quis voluerit eius voluntatem facere, cognoscat de doctrina, utrum ex Deo sit, an ego à meipso loquar . Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam querit : qui autem querit gloriã eius qui misit eum, hic verax est, & iniustitia in illo non est.

Die festo mediante, hoc est, circa quartum diem mediũ hebdomadæ, scilicet festi tabernaculorum, quod per dies septem protendebatur, accessit Christus in templũ . iam furore Iudæorum pacato, & ibi docebat, dicens : Mea doctrina non est mea, &c. Mea inquam est doctrina, quã vobis annuncio : mea autem nõ est, id est, mei solius, sed patris etiam mei, qui misit me, quod nosse potuerunt, inquit, qui voluntatem eius facere voluerint . Nam à Deo patre profecta est mea doctrina, nõ à meipso solo . Verè aut̃ Christi doctrina & patris & sua erat : quippe in quo essent omnes thesauri scientiæ & sapiëntiæ absconditi, & in quo habitaret omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.

‡ Exod. 30. 2. † Nonne Moyses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem ? ‡ Quid me queritis interficere ? Respondit turba, † Sup. 5. c. & dixit : Dæmonium habes, quis te querit interficere ? Respondit Iesus, et dixit eis . Vnũ opus feci, et oēs miramini prope

rea. † Moyses dedit vobis circumcisionē, nō quia ex Moysē † Leuit.
 est, sed ex patribus, et in sabbato circumciditis hominem. † Si 12. a.
 circumcisionem accipit homo in sabbato, vt non soluatur lex † 25. q. 1.
 Moysi, mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci ca. Ideo
 in sabbato? Nolite iudicare secundum faciem, † sed iustum §. Hic
 iudicium iudicate. Dicebant ergo quidam ex Ierosolymis: ita.
 Nōne hic est quem querunt interficere? Ecce palam loqui- † Deut.
 tur, et nihil ei dicunt. Nunquid cognouerunt verē princi- 1. c.
 pes, quoniam hic est Christus? Sed huic scimus vnde sit.

Hoc dicit Christus ob id, quōd cū sabbato in pisci-
 na hominem sanauerit, eum Iudæi vt legis transgressorē
 arguebant: propterea indignati, ad mortem eum quere-
 bant. Idcirco eis obiicit: Me vt legis transgressorē ar-
 guitis ex bono opere, quia totum hominem sanum feci
 sabbato. Nemo autem ex vobis legem facit: quippe quæ
 homicidium inhihet, cū me interficere queritis. Quōd
 autem ait circumcisionem non esse ex Moysē, sed ex pa-
 tribus, ostendit primum circumcisionis authorem fuisse
 Abraham: per quam docet neq; etiā sabbatum solui. Nā
 & circumcisionem homo in sabbato accipit, ita tamen,
 vt inde lex sabbati non soluatur. Ita neq; ex infirmi cu-
 ratione, aut vilo profusū tali benefacto. Quod rursū
 ait: Nolite iudicare secundū faciē, sensus est: Nolite ha-
 bere in iudicando respectum personarū, vt me, quia hu-
 milis videor & abiectus, vt transgressorē sabbati argua-
 tis ex opere profusū bono: Moysē autem transgressi
 sabbati reum non faciatis, cū circumcisione, quæ dolo-
 rem alioqui affert, vsus sit in sabbato, & vos eum imi-
 tantes, pariter vtimini. Quōd si me propter humilitatem
 damnatis, illum propter eius dignitatem absoluitis, vtique
 secundum faciē, & ex acceptione personarum, nō
 ex recto iudicis iudicatis.

Christus autem cū venerit, nemo scit vnde sit.

Qui ista dicebant, indubiē Christū oderāt cū Phari-
 seis, qui ex malitia dicūt neminē nosse vnde sit Christus.
 Nā ex quo prophetæ loco conijcere poterāt ignotū esse
 Christi ortū, nēpe secundū diuinitatē ex eodē nouerant
 eum Phariseis, qui tēpore magni Herodis dixerunt ex
 prophetis Christū in Bethlehē nasciturū. Sed intelligere

nolebant alterum esse Christi ortum ex diuinitate, alterum ex humanitate, de quibus dixerat Micheas ca. 5. de ortu quidē ex humanitate: Et tu Bethlehō Ephrata paruulus es in milibus Iuda, ex te enim mihi egredietur qui sit dominator in Israël. De ortu autem eius ex diuinitate, cūm statim subdit: Et egressus eius ab initio à diebus æternitatis. Sciebant itaque omnes vnde nasceretur ex matre Christus, nempe ex Bethlehem: ignorabant vnde & quomodo nasceretur, ex patre. Cur⁹ natiuitatis difficultatē referens Isaias, aiebat: Generationem eius quis enarrabit?

Clamabat ergo Christus in templo docens, & dicens? Et me scitis, & vnde sim scitis: & à meipso non veni: sed est verax qui misit me, quem vos nescitis. † Ego scio eum. Et si dixerero quia nescio eum, ero similis vobis mendax, sed scio eum, quia ab ipso sum, & ipse me misit. † Querebant ergo eum apprehendere, & nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora eius. De turba autem multi crediderunt in eum, & dicebant: Christus cum venerit, nunquid plura signa faciet, quàm quæ hic facit? Audierunt Pharisei turbam murmurantem de illo hæc: & miserunt principes & Pharisæi ministros, ut apprehenderent Iesum.

Theophylactus & Cyrillus exponunt hunc locum: Quanquā fingitis vos ignorare, qui sim tñ, & vnde sim scitis, nepe à Deo. Nemo. n. posset signa ea facere quæ ego facio, nisi à Deo sit. Sed obstare huic interpretationi videtur: quæ vos nescitis. Quomodo enim vnde cælesti ortu Christus esset, scire poterāt, si Deū vnde prodiret nescirent? Vnde alijs videtur locū exponere de ortu carnali. q. d. Christus: Carnalē utiq; meā generationē nostis, & tamē vnde sim, nō verē nostis: quia patrem qui me misit, & vnde sum, cælesti scilicet generatione ortus, siue à quo missus sum vt incarnaret, nescitis. Quem si velitis scire, quærite à me, & credite mihi, quia ego scio eum. Voluerunt autem eum apprehendere, sed noluit, quia nondum venerat hora, quam ab æterno diuinitus præuiderat. Vnde ex turba pauperes crediderūt maioribus infanientibus. Quapropter ministros miserunt, qui eum apprehenderent, sed non potuerunt, audita turba

Esa: cap. 53.

† Infr.

8. c. g.

† Matth.

21. d.

Mar. 12. b.

Luc. 19. g

30. c. 22. a.

turba eum glorificante.

Dixit ergo eis Iesus: Adhuc modicum tempus vobiscum sum: † Inf. 13. d
 & vado ad eum qui me misit. † Quæretis me, & non inuenietis, & ubi ego sum, vos non potestis venire. Dixerunt ergo Iudæi ad semetipsos: Quo hic iururus est, quia non inuenimus eum? nunquid in dispersione gentium iururus est, & docturus gentes? Quis est hic sermo quem dixit, quæretis me, & non inuenietis? & ubi sum ego, vos non potestis venire?

Cum per ministros ad mortem Pharisæi Iesum peterent, blando aded sermone vsus, ait: Adhuc modicum tempus vobiscum sum, quasi dicat: quod ad me occidendum anhelatis, quid tantopere persequimini? Adhuc paulisper expectate, ac tum vos, si tenere me volueritis, non impediam. Et sanè modicum tempus erat à festo tabernaculorum, quod in medio Septembri fiebat, vsque ad Pascha. Quo tempore expleto, vado ad eum qui me misit, per ascensionem videlicet ad patrem: & tum quæretis me, & non inuenietis. Non longè enim postea, quadragesimo scilicet post Christi passionem anno, qui tunc Christum petebant ad mortem, in auxilium sui vocauerunt. Multi enim illorum superstites fuere, nec tamen inuenerunt, exigente Dei vindicta, vt meritas scelerum suorum pœnas luerent. Hunc autem Christi sermonem non intelligentes Iudæi, arbitrabantur in dispersionem gentium eum abiturum. Dispersionem autem gentium vocat Chrysostomus gentes, non vno in loco, neq; vna orbis parte seorsum, vt quondam Iudæi viuentes, sed quocunque locorum dispersas. Fortè etià dispersionem gentium intelligit Iudæos, qui tempore captiuitatis hac illac inter gentes dispersi sunt, nec cum cæteris Iudæis reuersi in Iudæam: ad quos prædicandos, quo Pharisæorum odium declinat, abiturum Christum suspicabantur.

In nouissimo autem die magno festiuitatis stabat Iesus, & clamabat, dicens: † Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. † Depoe. dist. 52. ca. pite. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, † flumina de ventre eius fluent aque viue. (Hoc autem dixit de spiritu quem accipiuri erant credentes in eum.)

Nouissimo die festo tabernaculorum, quo præterito, † Il. 44. 4.

abituri erant exteri, & quo in templo plures conveniebant, quod in omnibus festis solemnibus octavus dies esset celeberrimus, & sanctissimus, aperte cepit predicare, & clamare: Si quis sitit, veniat ad me. Simm vocat vehemens salutis desiderium ac studium: qua inquit, sititi qui laborat, veniat ad me, hoc est, mihi credat. Quod autem de siti spirituali intelligat, & quod ad eum venire, credere sit, docent sequentia verba: Qui credit in me, sicut dicit scriptura (hic enim faciendum punctum est), id est, qui de me credit (inquit Theophylactus) quem admodum scriptura testatur de me, quod sim Messias, Dei filius, creator, & uniuersi dominus: aque viue fluunt de ventre eius, hoc est, varia sancti spiritus dona, ac fluenta de corde eius scaturient. Nam ventrem Hebraei pro corde sumunt, sicut in illo Dauidis de filio pater ait: Ex utero ante luciferum genui te. i. de corde meo ac mente paterna. Quod autem per flumina aquae viue intelligantur sancti spiritus dona, testatur Euangelista, dicens: Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Ex illa ergo turba cum audisset hos sermones, discerebant: Hic est verè propheta. Alij dicebant: Hic est Christus. Quidam autem dicebant: Nunquid à Galilea venit Christus? Nonne scriptura dicit: quia ex semine Dauid, & de Bethlehem castello, ubi erat Dauid, venit Christus? Dissensio itaque facta est in turba propter eum. Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum: sed nemo misit super eum manus. Venerunt ergo ministri ad principes & Phariseos. Et dixerunt eis illi: Quare non adduxistis illum? Responderrunt ministri: Nunquam sic locutus est homo, sicut hic loquitur.

Græca quæ nunc extant, non habent datus, sed pro eo, sanctus, At Græci exponunt illud: nondum erat spiritus sanctus, pro, non erat spiritus sanctus datus. Quem locum intelligunt de visibili spiritus sancti missione, qui publice missus non est, neque palam visibiliter missus, nisi post Christi glorificationem & ascensionem: Nam ipsa spiritus sancti natura & substantia ab æterno cum patre & filio semper erat. Ex iam dictis verbis magna inter turbas orta est controuersia, alijs credentibus ipsum esse

Mc.

✠ Psal.
109. b.

† Mich.
5. a.

Matth. 2. a

Messiam, alijs dicentibus, quia de Galilæa non venturus est, sed de Bethlehem domo David. Ideo qui missi fuerant vt adduceret eum, testimonium doctrinæ eius perhibuerunt, dicentes, nunquam se audiuisset talem sic bene loquentem, vt Deus videretur cum eo loqui.

Responderunt ergo Pharisei: Nunquid et vos seducti estis? Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Phariseis. Sed turba hæc, que non nouit legem, maledicti sunt.

† Dixit Nicodemus ad eos, ille qui venit ad eum nocte, † Sup. 3. a.
 qui vnus erat ex ipsis: Nunquid lex nostra iudicat hominē, nisi prius audierit ab ipso, † et cognouerit quid faciat? Re- † Deut. 17. b. &
 sponderunt, et dixerunt ei: Nunquid et tu Galilæus es? † 19. d.
 † Scrutare scripturas, et videi, quia à Galilæa propheta non surgit. Et reuersi sunt unusquisque in domum suam. † Sup. 5. f.

Ipsi odio & inuidia in Christum accensi, præiudiciū turbæ & simplicibus facere volunt, non debere eos credere Christo, quod ipsi non crederent, qui peritiores in lege essent: atq; eo præiudicio Christū premunt ipsum, doctrinamque eius abijciendam censentes, quod ipsi in illum non crederent. Quod non ferens Nicodemus occultus Christi discipulus, docet ex legis præscripto con- demnandum non esse Christū, nisi prius audiretur. Contra eum autē Pharisei stolido se argumento tumentur, nempe quod Galilæus esset, sicut & Christus. Non legitur iniquum in scripturis, oriturum ex Galilæa prophetam. Atqui mentiuntur illum Galilæum esse, quem ex Bethlehem antè nasciturum, & postea ibidem natum sciebāt, quanquam propter exactam in Galilæa ætatem iuxta Isaiæ vaticinium vulgò Galilæus crederetur.

CAPVT OCTAVVM.

Occurrit Christus cautelis Iudæorum liberando adu-
 teram, probando doctrinæ suæ veritatem & excel-
 lentiam, & seipsum veracem, illos autem men-
 daces, seipsum Abraham superiorem: vu-
 de commoti in illum, exiuit oc-
 eultè de templo.